

ДЕРЖАВА В КРИЗІ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПЕРИФЕРІЙНОГО КАПІТАЛІЗМУ

Коваленко М. М.

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри економічної політики та менеджменту Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Криза держави як політичного інституту є ключовою темою сучасної політичної філософії, соціології та політичної економії. Основними ознаками сучасної кризи держави, які визначали дослідники протягом ХХ століття та розвинені в ХХІ столітті, є такі:

- втрата довіри громадян до публічних інститутів (криза легітимності) [3; 6];
- нездатність держави ефективно виконувати свої функції (криза ефективності) [1; 10];
- ослаблення інституційної та політичної автономії держави під впливом транснаціональних корпорацій, фінансових ринків і міжнародних організацій (криза державного суверенітету) [9; 4];
- неможливість забезпечити соціальну згоду між різними групами суспільства (криза соціальної деградації) [2; 5];
- фінансові труднощі, зокрема боргова криза, дефіцит бюджетів, системна корупція (криза економічної неефективності) [10].

Ознаки кризи держави особливо виразно проявляються в периферійних країнах капіталістичної системи, які характеризуються низьким рівнем політичної, економічної та соціальної стабільності й зазнають системної експлуатації з боку країн ядра. У контексті периферійного капіталізму ядро системи отримує економічні вигоди через нерівномірний перерозподіл ресурсів, використовуючи інструменти економічної політики, такі як торговельні угоди, фінансовий контроль, боргові механізми, приватизація власності, у тому числі землі та природних надр, монетарна політика, кредитна залежність та обмежений доступ до технологій, що поглиблюють нерівність між центром і периферією. Цей процес осмислюється через призму теорій залежності та світ-системного підходу, розроблених Раулем Пребішем [7], Теотоніо Дос Сантосом [12], Іммануїлом Валлерстайном [13] та іншими дослідниками, які підкреслюють структурну залежність периферійних держав від глобального капіталістичного порядку.

Ядро капіталістичної системи концентрує капітал, інновації та виробництво високої доданої вартості, тоді як периферійні країни забезпечують постачання сировини, дешевої робочої сили та залежать від імпорту високотехнологічних товарів, що поглиблює їхню економічну залежність. Після Другої світової війни формальний розпад колоніальної системи не усунув експлуатацію, а трансформував її у більш витончену форму неокolonіалізму. У філософському вимірі ця динаміка піднімає питання втрати політичної суб'єктності та етичних засад державного суверенітету периферійних країн.

Держави, змушені дотримуватися моделі периферійного капіталізму, втрачають здатність до забезпечення самостійного соціально-економічного та політичного розвитку через хронічну економічну залежність і структурну відсталість. Це перешкоджає формуванню ефективних інститутів, реалізації стратегій довгострокового розвитку та забезпеченню стабільної державної політики. Ядро капіталістичної системи, зацікавлене у збереженні такої відсталості задля економічних та стратегічних переваг, застосовує прямі та опосередковані форми контролю. Окрім економічних механізмів, значного впливу набуває культурний та інформаційний контроль через засоби масової інформації, соціальні мережі, освітні та наукові

програми, культурні інституції та інструменти «м'якої сили» у сфері публічного управління. Такий комплексний контроль посилює залежність периферійних держав, обмежує їхню політичну автономію та поглиблює нерівність між центром і периферією капіталістичної системи.

У сучасних умовах периферійний капіталізм постає як оновлена форма неоколоніалізму, де країни «центру» легітимізують своє економічне, політичне та культурне домінування над периферією, апелюючи до ідеологічної «цивілізаційної місії» модернізації, демократизації та просвітлення «відсталих» суспільств. Для розуміння сучасних неоколоніальних практик, теоретико-методологічне підґрунтя для аналізу цих процесів може бути концепція орієнталізму Е. Саїда [8], який демонструє, як Захід конструює образ Сходу (в широкому розумінні – усіх тих, кого Захід здатен перетворити на об'єкт економічної вигоди та джерело прибутку) як «іншого» – ірраціонального, пасивного, недорозвинутого та такого, що потребує зовнішнього втручання та правління. Така репрезентація виправдовує експансію, інтервенціоністську та місіонерську політику, структурну залежність і маніпуляції, часто приховані під риторикою рівності, партнерства чи взаємної вигоди. У контексті периферійного капіталізму це функціонує як інструмент відтворення асиметричних відносин влади між центром і периферією, маскуючи механізми нерівного обміну, боргової залежності та культурної гегемонії під дискурсом глобального розвитку та «універсальних» цінностей. У післямові до книги автор зазначає: «менші народи – раніше колонізовані, поневолені, пригноблені – тепер уже не залишаються мовчазними й непоміченими, хіба що для європейських та американських чоловіків старшого віку» [8, с. 352].

Висловлені Саїдом спостереження виявилися надзвичайно далекоглядними – вони передбачили глобальні трансформації, що відбуваються нині, коли низка країн так званого Глобального Півдня здобули реальні можливості для соціально-економічного розвитку та політичного суверенітету. Це стало можливим завдяки відмові від ідеологічних догм, нав'язаних «центром», а також поступовому подоланню кризи державності. На сьогодні криза держави є характерною рисою не лише для залежних країн-периферії, але й для самих країн «центру», які зберігають свою стійкість переважно завдяки перерозподілу ресурсів, ринків, технологій і ризиків на користь власних інтересів за рахунок периферії.

Постає потреба до нового способу осмислення ліній поділу та конфліктів, що не в одного покоління роздмухували почуття ворожнечі, яке виливалося у війни і в зовнішній контроль. А це може стати можливим за умови звернення народів до свого історичного досвіду, традицій, загальнолюдських духовно-моральних цінностей, перевічених попередніми поколіннями протягом століть. Відхилення від них призводить до роз'єднання суспільства, його послаблення, поневолення, поступового зникнення, втрати Батьківщини. І під втратою Батьківщини треба розглядати не лише втрату території чи політичної незалежності. З філософської точки зору, це передусім втрата тієї духовної й культурної основи, яка надає народові життєву енергію, сенс існування, образ майбутнього. Коли руйнується цей фундамент, суспільство може продовжувати фізично існувати, але перестає бути народом у повному значенні цього слова.

Список використаних джерел:

1. Esping-Andersen, G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton : Princeton University Press, 1990. – 260 p.
2. Gramsci, A. *Selections from the Prison Notebooks* / eds. Q. Hoare, G. Nowell-Smith. New York : International Publishers, 1971. – 608 p. (Original: *Quaderni del carcere*, 1929–1935).
3. Habermas, J. *Legitimation Crisis* / transl. by T. McCarthy. Boston : Beacon Press, 1975. – 188 p. (Original: *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*, 1973).

4. Held, D. *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge : Polity Press, 1995. – 408 p.
5. Jessop, B. *State Theory: Putting the Capitalist State in Its Place*. Cambridge : Polity Press, 1990. – 344 p.
6. Offe, C. *Contradictions of the Welfare State* / ed. J. Keane. Cambridge, MA : MIT Press, 1984. – 310 p.
7. Prebisch, R. *Capitalismo periférico. Crisis y transformación*. México : Fondo de Cultura Económica, 1981.
8. Said, E. W. *Orientalism: 25th Anniversary Edition*. New York : Vintage Books, 2003. – Afterword, p. 394 p.
9. Sassen, S. *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York : Columbia University Press, 1996. – 128 p.
10. Streeck, W. *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism*. London : Verso Books, 2014. – 240 p.
11. Streeck, W. *The Crises of Democratic Capitalism* // *New Left Review*. 2011. No. 71. P. 5–29.
12. Theotônio dos Santos. *Dependencia y cambio social*. Santiago : Cuadernos de Estudios Socioeconómicos, 1970.
13. Wallerstein, I. *The Modern World-System*. New York : Academic Press, 1974.

CONSTRUCTING THE HYPERREALITY OF SIMULACRA IN RUSSIAN PROPAGANDA

Vladlenova I.V.

*Doctor of Philosophy, Associate Professor,
Professor of the Department of Philosophy, NTU "KhPI",
Kharkiv, Ukraine*

The paper examines the issues of the formation of simulacra in Russian propaganda. A simulacrum is a philosophical concept from Jean Baudrillard's theory, referring to a sign or image that does not reflect reality but replaces it. A simulacrum appears as something real, but in fact it lacks any original – it signifies something that has never truly existed. Baudrillard identifies four stages of the image: It reflects reality – the sign accurately mirrors the real. It distorts reality – the sign misrepresents the real but still refers to it. The sign pretends to reflect reality – it masks itself as a reflection, but in truth, it no longer corresponds to any reality. The simulacrum – a sign with no relation to reality whatsoever, existing independently within the space of hyperreality. A simulacrum is a single sign or image that has lost its connection to the real and now replaces it. It is like a counterfeit coin that has no original but is still accepted as genuine. Hyperreality is the system or world made up of simulacra, in which distinguishing the real from the imagined becomes impossible. It is no longer a mere imitation of reality – it is a new "reality" entirely constructed by simulacra. The secret of the simulacrum in propaganda lies in its ability to replace reality so thoroughly that people stop questioning whether it ever existed at all. Propaganda does not persuade – it creates a world in which alternatives become unthinkable. The simulacrum eliminates the original. For example, in Russian propaganda, the image of the enemy creates a fully autonomous, emotionally charged construct that has nothing to do with reality. Words such as "liberation," "threat," "the people," "war," and "victory" are not used to describe facts, but function as signs that form an emotional reality entirely disconnected from actual events and facts. Propaganda simulates reality – it replaces truth with a convenient illusion that cannot be refuted, because it does not rely on facts. Its foundation lies in values, emotions, and cultural preferences.

"A simulacrum is not what hides the truth – it is the truth that hides that there is none. The simulacrum is true." [1, p. 15]. "Simulation is no longer that of a territory, a referential being, or a